

הבכור לבית אב"י בגוף ראשון

איתמר בן-אב"י, בנו בכורו וממשיך דרכו של אליעזר בן יהודה, העריך את אביו כל חייו, אולם גם גילה יחס מורכב כלפי האב שעשה ממנו שפן ניסיונות של העברית המתחדשת. מהדורה חדשה של האוטוביוגרפיה שכתב בערוך ימיו עוד רעננה ומרתקת כמו ביום כתיבתה | ישי פרנקל

מהבית כדי ששפתו תהיה עברית בלבד, ולכן עברה עליו ילדותו המוקדמת כאסיר מבודד. בבגרותו היה סופר ועיתונאי, בלשן, נואם ועסקן ציבור.

יצורים נמענדה

המהדורה החדשה של האוטוביוגרפיה של בן-אב"י היא ספר קולח ומרתק. ההקדמות הקצרות של ירון לונדון ומאיר שלו כתובות היטב, והקדמות של נשיא המדינה הראשון חיים ויצמן, שנכתבה בערוך ימיו, נוגעת ללב. עוד לפני הדיון בתוכנו המרתק של הספר אי אפשר שלא להתרשם מלשונו הציורית. הספר – שנכתב לפני כמעט שמונים שנה – קריא ושוטף. הוא לא מקרין תחושה של כובד או ארכאיות, להפך. בן-אב"י מרבה להשתמש במלים שהמציא או כאלה שאינן עוד בשימוש, כמו מוריון בעלת הצליל הצרפתי שפירושה סמינר למורים; קולחוט – בלשונו טלפון; ואפילו אבחמץ שהפך בעברית המודרנית לחמצן. הוא מפליא בכתיבתו, משלב בה רצינות בלשנית והומור ומנסה למצוא את מקורם העברי של שמות מקומות בחו"ל, למשל, פריז – עיר פרוזות, ושדרות שאנז אליזה – שדרות אלישע – בלב לבה של עיר הפרזות. סיפור חייו המרתק של איתמר בן-אב"י התפרסם מאוד בזכות ספרה של

שנת 1943, בהיותו בגלות בניו יורק, העלה איתמר בן-אב"י – בנו של מחיה השפה העברית אליעזר

ב

בן יהודה – את זיכרונותיו על הכתב. גם בגיל שישים היה המחבר שרוי בצלו הכבד והאוהב של אביו. עדיין רבים היו סימני השאלה שהציב לעצמו, והוא אז חודשים ספורים לפני מותו שלו:

בן שישים וחמש היה אבי במותו. ואני, בנו בכורו, מתקרב והולך במהירות אל גילו. ילד עברי ראשון הייתי. לעברית הקדישני מיום ראותי אור עולם. בי עשה את ניסיונו להחיות את שפתנו הלאומית כשפת אם. רבות עברו עליי בימי חיי, תקוות גדולות ואכזבות מרות. והנה השאלה שאני שואל את עצמי: האם עמדתי בניסיונות? האם מילאתי את התקוות ששם בי אבי? האם כדאי והגון אנוכי להיות בן לאב גדול כזה ולהמשיך את עבודתי לזכרו ולזכר עבודתו הענקית? (עמ' 289).

שמו המקורי היה בן-ציון בן יהודה, אך בבגרותו שינה את שמו לאיתמר בן-אב"י כמחווה להוריו. איתמר היה השם שבו חפצה אמו, ואב"י הוא ראשי התיבות של שם אביו – אליעזר בן יהודה. אביו אסר עליו בילדותו לצאת

החצוף הארצישראלי

פרקים מחייו של הילד

העברי הראשון

איתמר בן-אב"י

ידיעות ספרים, 2016, 334 עמ'

דבורה, אמו של איתמר, נפטרה ב'1891, וחודשים אחדים אחר כך נפטרו גם שלושה מאחיו – אביחיל, שלומית ועטרה. איתמר היה אדון תשע בלבד, ומותה הטרגי של אמו היה לאירוע מכונן בעיצוב אישיותו. דבורה ואליעזר בן יהודה לאחר חתונתם

מערכת העיתון 'דאר היום'. במרכז יושבים איתמר בן אב" ורעייתו לאה לבית אבונשדיד שסיפור אהבתם תואר בסיפורים ובשירים. שנות העשרים של המאה העשרים

צילום: צבי אהרון

איתמר בן אב" ב'1933
צילום: לע"מ

לאיתמר מצויים משפטים נוקבים המתארים את השניות העמוקה שאפיינה את היחס של שניהם

לאליעזר בן יהודה:

הרבה חטא אביך לך וגם לי, לאחותך ולאחיך אלה כאן אף הם, ועוד יחטא לבלתי ספק גם לבאים אחריכם. בשבילו היינו אנחנו, אחרי ככלות הכל, היצורים למעבדתו העברית בבניינה הנהדר לעתיד לבוא ... ידעתי, בני, ידעתי, מה היו סבלותיך עד היום, וסבלותי אני הלוא סיפרתי לך הפעם באריכות ... ומעתה בני, הבטיחה נא לי, נדור והישבע לי – אף לא מלה אחת נגד מוחיה הדיבור העברי. רצונו קדוש ומצוותו קודש (עמ' 75-76).

מחיר כבוד ובלתי נתפס שילמה דבורה, אמו של איתמר ורעייתו הראשונה של בן יהודה, שכלל אפילו את סירובם של

דבורה עומר 'הבכור לבית אב"'. בספרה התבססה עומר על הספר שלפנינו

נעזרה בכתבים נוספים בראיונות שערכה עם אנשים שונים. יוקא לאלה שקראו את ספרה בילדותם מוסיפה הקריאה במקור לא מעט. 'אשית', מדובר בכתבה מנקודת מבטו של בן-אב" באחרית ימיו, המוסיפה נושך ורובד בוגר שדבורה עומר לא ללה בספרה שיועד לבני הנעורים; שנית, שפת המקור של בן-אב" ייחודית ססגוניותה חסרת תחליף; ולבסוף, ספרו מצוי תוכן רב שדבורה עומר לא ללה בספרה.

האוטוביוגרפיה חשובה במיוחד כדי להבין את מערכת היחסים המורכבת של איתמר עם אביו. עד יומו האחרון הוא העריך את אביו ואפילו העריך אותו, אולם הרגשות השליליים שנבעו מהיותו שפן ניסיונות לא קהו עם השנים. במכתב שהותירה האם דבורה

אנשי החברה קדישא של האשכנזים בירושלים להביאה לקבר ישראל. תיאור מסע הלוויה המצומצם והטרגי שלה מתואר בספר באופן נוגע ללב מנקודת מבטו של בנה הגדול:

מה עגום היה היום ההוא, החוצות היו כמעט ריקים מאדם ... שום ידיד לא הלך אתנו בלוותנו את אמי לבית עולמה, זולת הידיד היחיד – נסים בכר, המנהל של חברת כי"ח. בודדים צעדנו שלושתנו, כצללים אחרי המיטה, על הדרך העולה לבית הקברות ... אך בהקיפנו את החומה, והר הזיתים באלפי מצבותיו נתגלה לעינינו, נתקלנו פתאום בחבורה סואנת של יהודים אשכנזים ירושלמים. אחד מהם ניגש אל הקברנים ודרש מהם להעמיד את המיטה ולא להמשיך דרכם לבית הקברות האשכנזי (עמוד 82).

מפגשים מרתקים

קריאה בספר משיבה לחיים את ארץ ישראל כפי שבן-אב"י הכיר אותה, מסוף המאה ה-19 ועד מותו בשנות הארבעים של המאה העשרים. הוא מתאר בצבעים עזים את ירושלים לפני שנעשתה עיר מודרנית, את שנאת הקנאים לאביו ואת תהליך התחדשותה של השפה העברית. הוא מציג את סיפור העלייה הראשונה דרך עיניהם של בני המושבות – אנשי ראשון לציון, איכרי רחובות ובני זכרון יעקב החסונים, ומרחיב בדבריו על בני משפחת אהרנסון. העמדה שגיבש ברבות השנים, שלפיה יש לחלק את ארץ ישראל לקנטונים שיאוכלסו על פי הקבוצות השונות החיות בארץ, בדומה למתכונת של שווייץ, נוצקה כבר בילדותו, עת חי לצד שכנים זרים וחשב כי ניתן לקיים דרך חיים שיתופית מסוג זה על אף הגידול הדרמטי באוכלוסייה

היהודית בארץ ולמרות המתחים בין היהודים לערבים שהלכו וגאו. בבגרותו היה בן-אב"י עיתונאי, והוא ידוע בייחוד בזכות העיתון 'דאר היום' שהקים והיה עורכו הראשי במשך שנים. כתיבתו הייתה מושחזת, לעתים אף פרועה, והוא אהב להיות גון קונפורמיסט ומרדן, תכונות שגררו ביקורת על תוכני העיתון. אכן, 'מזגו הסוער השתלט לעתים קרובות על שיקול הדעת' (עמ' 21), כפי שכתב חיים ויצמן בהקדמתו לספר. יותר מכל היטיב לתאר את העיתון סופר אלמוני המצוטט בספר שאמר: "הארץ" הוא אולי הגון, אך לא עיתון, ו'דאר היום' אינו הגון אולי, אבל הוא עיתון" (עמ' 266). במהלך הקריירה העיתונאית שלו, שנמשכה עשרות שנים, נפגש בן-אב"י עם דמויות רבות ומגוונות, מהן שנכנסו לספרי ההיסטוריה. סדרת מפגשים מעניינת קיים בצעירותו עם הקצין התורכי מוסטפא כמאל, לימים

אטאטורק, מייסד המדינה התורכית המודרנית. שנים ספורות לפני מלחמת העולם הראשונה שהה כמאל – אז קצין עות'מאני בכיר – בירושלים, ושם נפגשו השניים. לדברי בן-אב"י הציג עצמו כמאל כצאצא של שבתי צבי, ואף שהיה מוסלמי באורח חייו גילה אהדה לרקע היהודי שממנו לכאורה צמח. אחד מנושאי השיחה ביניהם היה שימוש באותיות לטיניות עבור שפות המזרח – התורכית כמו גם העברית המתחדשת – רעיון שבן-אב"י היה מתומכיו הנלהבים. לימים היה זה אטאטורק שהורה להמיר את האותיות הערביות באותיות לטיניות בשפה התורכית המודרנית, וכך נהוג בתורכיה עד היום. מפגש מרתק נוסף היה לבן-אב"י באמצע שנות העשרים עם בניטו מוסוליני, מנהיגה הפשיסטי של איטליה. מוסוליני הביע עניין רב בציונות ובשפה העברית המתחדשת, ובן-אב"י התלהב מרוחות השינוי שנשבו באיטליה,

כשבגר נסע איתמר ללימודים אקדמיים בפריז ובברלין, וכששב ארצה ב־1904 השתלב בעבודה בעיתונים 'הצב' ו'האור' שיסד אביו. לאחר פטירתו של בן יהודה המשיך איתמר את מפעל חייו – חידוש השפה העברית – באמצעות חידוש מלים והחדרת העברית לכל תחומי החיים בפעילותו העיתונאית, בכנסים ובהרצאות. איתמר (יושב מימין) בחברת אביו (יושב משמאל) במערכת העיתון 'הצב'

נער מוכר את 'דאר היום', עיתונו של בן־אב"י. ירושלים, שנות העשרים של המאה העשרים
צילום: צבי אורון

כתיבתו של איתמר בן־אב"י הייתה מושחזת, לעתים אף פרועה, והוא אהב להיות נון קונפורמיסט ומרדן, על תוכני העיתון

במידת מה. אך עד אחרון ימיו היו עוד חייו מלאים תקוות, חלומות ותכניות ואופטימיזם בלתי מנוצח (עמ' 21).

בעמודי הסיום של ספרו האוטוביוגרפי סיכם איתמר בן־אב"י את מסע חייו:

מודה אני לא־לוהים, אשר בגורלי המאושר נפל להיות ארנבת הניסיון בתחיית השפה העברית, ולתת גם את חלקי הצנוע בתחייה זו. הרבה הרפתקאות וסבל עברו עליי בימי חי, הרבה ניסיונות נתנסיתי, אך באמונתי נשארתי תמיד, אמונה בא־לוהים, אמונה באדם, אמונה בתחיית עמי וארצי ושפתי (עמ' 333). ׀

שהתבטאו בין השאר בסדר ובניקיון ששררו בערים אחרי שנים של עזובה והזנחה. נראה כי בן־אב"י לא הבין אז את שורשי הרוע של הפשיזם האירופי, שורשים שעתידיים היו להצמיח פרות רעילים תוך שנים אחדות.

תהפוכות רבות ידע בן־אב"י בחייו. לצד היותו עיתונאי הוא היה גם איש ציבור ופעיל ציוני. פעמים רבות נסע לחו"ל כדי להרצות על ארץ ישראל, וכדי לעסוק בשתדלנות ובגיוס כספים. לצד ההצלחות והפרסום הוא ידע נפילות רבות, ובערוב ימיו אף נאלץ לבקש את תמיכת הציבור בגיוס כספים עבורו ועבור בני משפחתו. כישלון עיתונו גרם לו לרדת לארצות הברית בסוף שנות השלושים, ושם גם נפטר ממחלה קודם שמלאו לו 61 שנה. על שנותיו האחרונות כתב חיים ויצמן:

צר היה לי לראותו בשנות חייו האחרונות – מר נפש, מדוכא ומבודד

ישי פרנקל

עוסק בניהול בתחום הטכנולוגיה העילית. מוסמך בית הספר למנהל עסקים באוניברסיטה העברית. בוגר המחלקה להיסטוריה, פילוסופיה ומדעי היהדות באוניברסיטה הפתוחה

